

bonskega Jurij Souček, Montjoya Dušan Škedl, Harfleura Marijan Benedičič, Izabelo Francosko Mihaela Šaričeva, njeno hčerko Katarino Majda Potokarjeva, dvorno damo Aliso Elvira Kraljeva, krčmarico Furjo Mila Kačičeva, Zbor Demeter Bitenc k. g. in paža Ali Raner, slušatelj AIU.

Vladimir Kralj

ZAPISKI

VARŠAVSKA POMLAD

V Varšavi je pomlad: topla, zelena in vsepomlajujoča kakor povsod. Ozelenele so široke, zračne aleje in oživeli so parki, spet so polna otroška igrišča in klopi v drevoredih, podnevi srečuješ po ulicah šolarje, ki so prišli na izlet v prestolnico, pozno ponoči pa po zakotnih vogalih mlade pare, katerim je pomlad na svoj stari način spet rešila stanovanjsko stisko... Vsa Varšava, tam od mestnih sanitarnih podjetij preko skavtov in delavcev do vrtnarjev in gospodinj sodeluje v »velikem pometanju mesta«, kakor pravijo splošni in že nujno potrebni akciji, saj so bile nekatere varšavske ulice pozimi res skrajno zasmetene in potrebne pomladnega vetra. Oživela so jesenska gradbišča, na nezazidanih prostorih pa vstajajo nova in zdi se, da bodo slej ko prej vendarle začeli zazidavati tudi središče mesta okoli znane Palače kulture, ki se s svojo prebahavo in tujo arhitekturo še zmeraj bije z na pol porušeno in na pol prazno okolico. To zimo so razglasili uspehe natečaja za zazidavo središča Varšave, pokazali nekaj desetih različnih projektov, se po časopisih živahno pričkali o njihovi uporabnosti in neuporabnosti — in zdi se, da se debata bliža koncu. Izzenela je nekako takole: široki prostor okoli Palače kulture je treba čimprej zazidati s takšnimi stavbami, ki bi nekako povezale ta bahavi nebotičnik s ponižnimi starimi varšavskimi ulicami okoli njega. Arhitektura naj bo sodobna, vendar ne prerazsipna, domača, vendar ne sentimentalna (kakor tisti deli mesta, ki so jih naredili prav takšne, kakršni so bili pred vojno). Skratka: vsa Varšava je po dolgi, ne prehudi zimi, zadihala na novo — in tudi njeno kulturno življenje je to pomlad polno novih zanimivosti in presenečenj.

V eni najlepših varšavskih ulic, v širokih Alejah Ujazdovskih (v njej je dolga vrsta ambasad in med njimi tudi naša) so v letošnjem maju že dvanajstič po vojni odprli tradicionalni varšavski »Sejem knjig«, ki je za tujca ena največjih pomladnih zanimivosti v poljski prestolnici. Podobne sejme organizirajo tudi po drugih poljskih mestih. Varšavski sejem je bil letos odprt tri nedelje zapovrstjo: 5., 10. in 17. maja in vse tri nedelje se je na njem trlo ljudi, bodisi ljubiteljev knjig in bibliofilov — bodisi raznih turistov, sejmskih radovednežev in zijal. Kakšen je ta sejem? Pod krošnjami dreves stoji ob pločnikih kilometer dolga vrsta okusnih modernih paviljončkov, pisanih kakor pravljичno mestece. V njih razstavljajo in prodajajo svoje knjige in publikacije vse mogoče založbe in organizatorji, tam od državnih založniških podjetij do privatnih verskih ustanov. V teh paviljončkih lahko vidiš in kupiš vse, kar se dobi na Poljskem: od sodobnega poljskega romana do starogrške klasike, od nabožnih knjig do priročnikov

za gasilce, od najbolj resnih filozofov do Tuwimovega pijanskega slovarja in antologije poljske pijanske lirike. Nekateri paviljoni imajo zraven kot posebno zanimivost še tega ali onega »živega« pisatelja, in če kupiš za določeno vsoto knjig, dobiš pisateljev avtogram. Poljske knjige so sorazmerno poceni in izhajajo v visokih nakladah — kakor sploh na Vzhodu —, a obenem okusno, sodobno opremljene, skoraj kakor bi izšle na Zahodu. Poljaki se hvalijo z visokimi nakladami knjig, in to je res: ljudje veliko kupijo in velike preberejo, pa tudi izbirajo lahko. Poljaki so pri izboru tujih avtorjev še zmeraj precej široki in verjetno na Vzhodu edino na Poljskem lahko kupiš Sartra, Kafko, Faulknerja itd. Knjige večinoma nimajo neke akademsko resne zunanosti, kakršno zahtevajo bibliofili, ampak izdajajo, recimo, tudi poezijo v simpatičnih knjižicah brez zlatih obrez in viteško trdih platnic. To pa naredi knjigo cenejšo in — moram priznati — za moje oči okusnejšo, kakor so trdo oplatničene knjige začetnikov. V takšnih opremljenih naj izhajajo kakšni izredni življenjski izbori in antologije, ne pa knjižice, ki jih pesniki izdajajo vsako drugo leto. In teh pesnikov je na Poljskem — kakor med Slovenci — zmeraj več, čeravno pravijo, da je atomsko stoletje izgubilo smisel za poezijo in da mu ni več potrebna...

Med pomembnejšimi proznimi deli zadnjega časa bi bilo vredno omeniti — in kakemu slovenskemu založniku celo priporočiti — zbirko fantastičnih povesti Stanislava Lema. Lem je najbolj znani sodobni poljski pisatelj-fantast in napisal je že več knjig, ki so imele velik uspeh. Ni pa šušmar in ne sodi med tiste modne »pisatelje«, ki s to robo zlahka služijo denar. Lem je čisto resen in talentiran pisatelj, je psiholog in vrta tudi v probleme časa, a vendar je zabaven in napet, kot se takšni literaturi spodobi. Ker nam prav takšne literature primanjkuje in včasih beremo po podlistkih kaj precej »fantastično« slaboumnega, bi morda kazalo za poskušnjo prevesti kakšno Lemovo delo. O sodobni fantastični literaturi zaenkrat še mislimo, da je to pač neresna, lahka zabavna zvrst, ki jo mora visoka umetnost podcenjevati, zato so si jo vzeli v zakup razni pol-konstruktorji in tudi na Poljskem je Lem ena redkih belih vran. V ilustracijo naj samo z enim stavkom povem vsebino ene njegovih zadnjih zgodb, ki se dogaja leta 2500: vseirske razdalje so premagane, ljudje že potujejo na izlete po planetih in tako pride izlet nekih silno razvitih bitij z nekega iks planeta tudi na Zemljo; priletijo pa naravnost v zanemarjeno in zaostalo poljsko vas, ki živi kljub vseirskim ladjam neke boga za hrbtom... Satira? Da. Satira na žgoči problem sodobne Poljske, združena s fantastiko prihodnosti.

Ljubitelje gledališča bo morda bolj zanimalo, kaj je novega po varšavskih gledališčih. Toda povedati moram, da se je varšavsko gledališko življenje po bogati in naporni zimi zdaj spomladi nekam upehalo. Premier je manj in gledališke kakor filmske predstave so bolj prazne; pomlad usmerja življenje navzven, ne navznoter. Vendar lahko omenim kot zanimivost zadnjih tednov premiero tragedije Slowackega »Beatrice Cenci«, ene njegovih najbolj temnih in krvavih dram. Na sporedu poljskih gledališč je ni bilo že petdeset let in morda tudi letos ne bi prišla, če ne bi vsa Poljska praznovala »Leta Slowackega«, stopetdesetletnice njegovega rojstva in stodesetletnice smrti. Slowacki — čeprav, kakor Prešeren v nas, živi trajno v zavesti vsakega Poljaka in ga iz leta v leto igrajo po vseh poljskih odrih ter izdajajo v novih izdajah — je v tem letu vodilni motiv vsega polj-

skega kulturnega življenja. Vsa gledališča so pripravila ali pripravljajo nove premiere njegovih tragedij, založbe izdajajo o njem nove študije, njegove poezije se tiskajo v novih nakladah itd. Vendar vse to češčenje velikega narodnega pesnika in patriota ni več podobno hrupnim proslavam pred leti, ko se je iz takšnih mož delalo nekakšne »narodne komisarje« in polbogove; poglabljeno je, umirjeno in bolj zlahtno. Včasih se je okoli takih obletnic in jubilejev — nekaj podobnega je pred leti doživel Mickiewicz — dvignilo toliko prahu in hrupa, da je to popolnoma zapraskalo pravo pesnikovo podobo in zadušilo glas njegove poezije in večkrat slavljence ljudem prej odtujilo, kot približalo. V tem letu okoli Slowackega tega ni čutiti in pri gledaliških predstavah njegovih del kakor pri recitacijah in novih izdajah njegove pesmi gre predvsem za to, da bi se v čim popolnejši obliki Slowacki ljudem približal. Predstava »Beatrice Cenci« je bila igralska mojstrovina in igralci Jugoslovanskega dramskega gledališča iz Beograda, s katerimi sem jo skupaj gledal, so vsi navdušeni ploskali svojim kolegom, katerih igra jih je prevzela, čeravno njihovega jezika skorajda niso razumeli.

Da, posebni kulturni dogodek v letošnjem maju je bilo gostovanje Jugoslovanskega dramskega gledališča iz Beograda v Varšavi, Poznanju in Wrocławu. Beograjčani so prišli sem 7. maja in ostali tu 14 dni; v tem času so v vsakem od zgornjih mest pokazali tri predstave: Dunda Maroja, Kralja Leara in žalujoče ostale. Sem so prišli s sicer skrito, vendar očitno bojaznijo, kako bo kritična in razvajena poljska publika sprejela njihovega Shakespeara, kako bo umerjenim severnjakom spregovoril temperament južnjaškega Pometa, predvsem pa, kako bo preстал svoj krst Nušić, ki so ga tokrat prvič prinesli čez mejo. Toda že prvi večer je bil led prebit; igralci in dvorana so se tako razigrali ob veseli Držićevi komediji, da starinski dubrovniški jezik niti ni bil več važen in so posamezni mojstrski prizorčki kar naprej doživljali aplavze na odprtem odru. Kralja Leara so gledalci že poznali in tako uživali predvsem izredno igro nekaterih igralcev, pa tudi Nušić jih je kmalu ogrel in nasmejal. Še skoraj prisrčneje kakor v Varšavi je bilo v Poznanju in Wrocławu. Kritika je nekaterim igralcem priznala izreden talent in obema pisateljema, Držiću in Nušiću, dar evropskih komediografov. Kritič Szydlowski je v »Trybuni Ludu« primerjal Držića z njihovim Reyem (1505—1568), ki je — čudno naključje! — doživljal podobno usodo kot Držić, saj so tudi Reya šele nedavno tega znova odkrili in začeli z velikim uspehom igrati. »Zanimivo je«, piše kritik, »primerjati Držića in Reya. Primerjava nam jasno izpričuje starost naših kultur in govori o tem, da renesansa ni šla niti mimo južnih niti mimo severnih Slovanov in da nas zato ni treba biti sram niti pred Francozi niti Italijani, niti pred Angleži ali Španci... Držić je umrl, ko je imel Shakespeare tri leta, Lope de Vega pet, a o Molièru in Goldoniju se ni nikomur še niti sanjalo. Tako stoji Držić-komediograf pred vsemi velikimi odrskimi deli, ki so se pojavila v 17. stoletju in vsakdo, ki se ob »Dundu Maroju« morda spominja Molièra ali Goldonija, je v zmoti. Nasprotno: ob njih je treba imeti pred očmi Držića!«

Lojze Krakar